

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 12ης Δεκεμβρίου 2019*

«Προδικαστική παραπομπή – Μεταναστευτική πολιτική – Δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως – Οδηγία 2003/86/ΕΚ – Άρθρο 10, παράγραφος 2 – Διάταξη μη επιτακτικού χαρακτήρα – Προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως – Μέλος της οικογένειας πρόσφυγα που δεν μνημονεύεται στο άρθρο 4 – Έννοια του “συντηρούμενου προσώπου”»

Στην υπόθεση C-519/18,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (δικαστήριο διοικητικών και εργατικών διαφορών Βουδαπέστης, Ουγγαρία) με απόφαση της 16ης Ιουλίου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 7 Αυγούστου 2018, στο πλαίσιο της δίκης

TB

κατά

Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους E. Regan, πρόεδρο τμήματος, I. Jarukaitis, E. Juhász, M. Pešič και Κ. Λυκούργο (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Pitruzzella

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο TB, εκπροσωπούμενος από τον G. Győző, ügyvéd,
- η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Z. Fehér και τον G. Tornyai,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Schillemans και M. Bulterman,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον A. Tokár, καθώς και από τις C. Cattabriga και M. Κοντού-Durande,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ουγγρική.

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2019,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, καθώς και του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ 2003, L 251, σ. 12).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του ΤΒ και της Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (υπηρεσίας μεταναστεύσεως και ασύλου, Ουγγαρία) σχετικά με την απόρριψη από την τελευταία αιτήσεως για χορήγηση άδειας διαμονής στην αδελφή του ενδιαφερόμενου λόγω οικογενειακής επανενώσεως.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 2, 4 και 8 της οδηγίας 2003/86 αναφέρουν τα εξής:
 - «(2) Τα μέτρα που αφορούν την οικογενειακή επανένωση θα πρέπει να θεσπίζονται σύμφωνα με την υποχρέωση προστασίας της οικογένειας και σεβασμού της οικογενειακής ζωής που αναφέρεται σε πολλές πράξεις διεθνούς δικαίου. Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται ιδίως από το άρθρο 8 της ευρωπαϊκής σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και από το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
 - [...]
 - (4) Η οικογενειακή επανένωση αποτελεί απαραίτητο μέσο προκειμένου να καταστεί δυνατός ο οικογενειακός βίος. Συμβάλλει στη δημιουργία κοινωνικοπολιτιστικής σταθερότητας που διευκολύνει την ενσωμάτωση των υπηκόων τρίτων χωρών στα κράτη μέλη, γεγονός που επιτρέπει εξάλλου την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής που αποτελεί θεμελιώδη στόχο της Κοινότητας, όπως αναφέρεται στη συνθήκη.
 - [...]
 - (8) Θα πρέπει να αποδίδεται ιδιαίτερη προσοχή στην κατάσταση των προσφύγων, εξαιτίας των λόγων που τους υποχρέωσαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και που τους εμποδίζουν να διεξάγουν εκεί κανονικό οικογενειακό βίο. Θα πρέπει, συνεπώς, να προβλεφθούν πιο ευνοϊκές προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματός τους οικογενειακής επανένωσης.»
- 4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής ορίζει τα ακόλουθα:

«Ο σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να καθορίσει τους όρους υπό τους οποίους μπορούν να ασκούν το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών.»

5 Το άρθρο 3, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν επηρεάζει τη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν ή να διατηρούν ευνοϊκότερες διατάξεις.»

6 Το άρθρο 4 της ίδιας οδηγίας ορίζει στις παραγράφους 1 έως 3 τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, δυνάμει της παρούσας οδηγίας και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των προϋποθέσεων που αναφέρονται στο κεφάλαιο IV, καθώς και στο άρθρο 16, των ακόλουθων μελών της οικογένειας:

α) του/της συζύγου του συντηρούντος·

β) των ανήλικων τέκνων του συντηρούντος και του/της συζύγου του, συμπεριλαμβανομένων των τέκνων που έχουν υιοθετηθεί [...].

γ) των ανήλικων τέκνων, συμπεριλαμβανομένων των θετών τέκνων του συντηρούντος, όταν ο συντηρών έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησης των τέκνων. [...]

δ) των ανήλικων τέκνων, συμπεριλαμβανομένων των θετών τέκνων του/της συζύγου όταν ο/η σύζυγος έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησης των τέκνων. [...]

[...]

2. Τα κράτη μέλη μπορούν, με νομοθετική ή κανονιστική πράξη, να επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, δυνάμει της παρούσας οδηγίας και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των όρων που ορίζονται στο κεφάλαιο IV, των ακόλουθων μελών της οικογένειας:

α) των εξ αίματος και πρώτου βαθμού ανιόντων του συντηρούντος ή του/της συζύγου του, εφόσον έχουν την ευθύνη συντήρησής τους και τα άτομα αυτά στερούνται της απαραίτητης οικογενειακής υποστήριξης στη χώρα καταγωγής·

β) των ενήλικων άγαμων τέκνων του συντηρούντος ή του/της συζύγου του, εφόσον αυτά δεν μπορούν αντικειμενικά να καλύψουν τις ανάγκες τους λόγω της κατάστασης της υγείας τους.

3. Τα κράτη μέλη μπορούν, με νομοθετική ή κανονιστική πράξη, να επιτρέψουν την είσοδο και τη διαμονή, δυνάμει της παρούσας οδηγίας και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των όρων που ορίζονται στο κεφάλαιο IV, του εκτός γάμου συντρόφου, υπηκόου τρίτης χώρας, ο οποίος διατηρεί με τον συντηρούντα σταθερή σχέση μακράς διάρκειας δεόντως αποδεδειγμένη, ή του υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος συνδέεται με τον συντηρούντα με καταχωρισμένη σχέση συμβίωσης, σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 2, καθώς και των ανήλικων άγαμων τέκνων, συμπεριλαμβανομένων των θετών τέκνων καθώς και των ενήλικων άγαμων τέκνων των προσώπων αυτών τα οποία δεν μπορούν αντικειμενικά να καλύψουν τις ανάγκες τους λόγω της κατάστασης της υγείας τους.

Τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίσουν ότι οι καταχωρισμένοι σύντροφοι θα αντιμετωπίζονται σε ίση βάση με τους συζύγους, όσον αφορά την οικογενειακή επανένωση.»

7 Το άρθρο 10 της οδηγίας 2003/86, το οποίο εντάσσεται στο κεφάλαιο V με τίτλο «Οικογενειακή επανένωση προσφύγων», ορίζει τα εξής:

«1. Το άρθρο 4 ισχύει για τον ορισμό των μελών των οικογενειών, πλην της παραγράφου 1 τρίτο εδάφιο, η οποία δεν ισχύει για τα τέκνα προσφύγων.

2. Τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση με άλλα μέλη της οικογένειας μη αναφερόμενα στο άρθρο 4, εφόσον για τη συντήρησή τους υπεύθυνος είναι ο πρόσφυγας.

3. Αν ο πρόσφυγας είναι μη συνοδευόμενος ανήλικος, τα κράτη μέλη:

α) επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, για λόγους οικογενειακής επανένωσης, των εξ αίματος πρώτου βαθμού ανιόντων του, χωρίς να εφαρμόζουν τους οριζόμενους από το άρθρο 4 παράγραφος 2 στοιχείο α) όρους·

β) μπορούν να επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, για λόγους οικογενειακής επανένωσης, του νόμιμου επιτρόπου του/της ή άλλου μέλους της οικογένειας, εφόσον ο πρόσφυγας δεν έχει εξ αίματος ανιόντες ή αυτοί δεν μπορούν να εντοπισθούν.»

8 Το άρθρο 17 της οδηγίας αυτής ορίζει τα ακόλουθα:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν δεόντως υπόψη το χαρακτήρα και τη σταθερότητα των οικογενειακών δεσμών του προσώπου και τη διάρκεια διαμονής του στο κράτος μέλος καθώς και την ύπαρξη οικογενειακών, πολιτιστικών και κοινωνικών δεσμών με τη χώρα καταγωγής του, σε περίπτωση απώριψης αίτησης, ανάκλησης ή άρνησης της ανανέωσης της άδειας διαμονής, ή σε περίπτωση λήψης μέτρου απομάκρυνσης εις βάρος του συντηρούντος ή μελών της οικογένειάς του.»

Το ουγγρικό δίκαιο

9 Το άρθρο 19 του a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. Törvény (νόμου II του 2007, περί της εισόδου και της διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών, στο εξής: νόμος του 2007) ορίζει τα εξής:

«1. Άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση χορηγείται σε υπήκοο τρίτης χώρας που είναι μέλος της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος κατέχει άδεια διαμονής, άδεια εισόδου, άδεια εγκαταστάσεως, προσωρινή άδεια εγκαταστάσεως, εθνική άδεια εγκαταστάσεως ή άδεια ΕΚ εγκαταστάσεως, καθώς και προσώπου που κατέχει, δυνάμει ειδικού νόμου, δελτίο διαμονής ή δελτίο μόνιμης διαμονής (στο εξής, γενικώς: συντηρών).

[...]

4. Άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση χορηγείται:

a) στον συντηρούμενο γονέα·

b) στον αδελφό ή στην αδελφή και στους εξ αίματος ανιόντες και κατιόντες εάν δεν μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες τους, λόγω της καταστάσεως της υγείας τους,

του συντηρούντος ή του/της συζύγου του ή προσώπου που έχει αναγνωριστεί ως πρόσφυγας.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

10 Στις 7 Σεπτεμβρίου 2015, η ουγγρική αρμόδια αρχή αναγνώρισε στον TB το καθεστώς του πρόσφυγα. Στις 12 Ιανουαρίου 2016, η αδελφή του TB κατέθεσε στη διπλωματική αντιπροσωπεία της Ουγγαρίας στην Τεχεράνη (Ιράν) αίτηση για χορήγηση άδειας διαμονής λόγω οικογενειακής επανένωσης με τον TB και για έκδοση θεωρήσεως ώστε να είναι σε θέση να λάβει την εν λόγω άδεια διαμονής.

- 11 Η ανωτέρω αίτηση απορρίφθηκε με απόφαση της πρωτοβάθμιας αρχής που επικυρώθηκε από τη δευτεροβάθμια αρχή, με την αιτιολογία, αφενός, ότι η αδελφή του ΤΒ, προκειμένου να λάβει τη ζητηθείσα άδεια διαμονής, είχε κοινοποιήσει στην αρμόδια αρχή εσφαλμένα στοιχεία και, αφετέρου, ότι, λαμβανομένων υπόψη των ικανοτήτων της και της καταστάσεως της υγείας της, δεν είχε αποδείξει ότι αδυνατούσε να καλύψει τις ανάγκες της λόγω της καταστάσεως της υγείας της, δεδομένου ότι, σύμφωνα με τα συνημμένα στην αίτησή της ιατρικά έγγραφα, έπασχε από κατάθλιψη και χρειαζόταν τακτική ιατρική παρακολούθηση.
- 12 Ο ΤΒ άσκησε προσφυγή κατά της ως άνω απορριπτικής αποφάσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Προς στήριξη της προσφυγής ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι ο κανόνας του άρθρου 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, του νόμου του 2007, κατ' εφαρμογήν του οποίου ο αδελφός ή η αδελφή προσώπου που έχει την ιδιότητα του πρόσφυγα μπορεί να λάβει άδεια διαμονής λόγω οικογενειακής επανένωσης υπό την προϋπόθεση ότι δεν είναι σε θέση να καλύψει τις ανάγκες του λόγω της καταστάσεως της υγείας του, αντιβαίνει στο άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2003/86.
- 13 Το αιτούν δικαστήριο, το οποίο εκφράζει αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα του κανόνα αυτού προς το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη στο προμνησθέν άρθρο 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, προϋπόθεση δεν αντιστοιχεί σε εκείνη που προβλέπει το άρθρο 10, παράγραφος 2, το οποίο παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να επιτρέπουν την επανένωση μελών της οικογένειας, πέραν των μνημονευόμενων στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής, όπως είναι οι αδελφοί και οι αδελφές του πρόσφυγα, υπό την προϋπόθεση ότι «υπεύθυνος για τη συντήρησή τους» είναι ο πρόσφυγας. Επομένως, η προβλεπόμενη στο προμνησθέν άρθρο 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, προϋπόθεση αντιστοιχεί σε εκείνη που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', και παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας όσον αφορά την οικογενειακή επανένωση, όχι ως προς τους αδελφούς και τις αδελφές του πρόσφυγα, αλλά ως προς τα ενήλικα άγαμα τέκνα του συντηρούντος ή του/της συζύγου του, καθώς και ως προς τα κοινά ενήλικα άγαμα τέκνα του συντηρούντος και του/της συντρόφου του.
- 14 Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, πρώτον, εάν το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 επιτρέπει σε κράτος μέλος, το οποίο κάνει χρήση της δυνατότητας που παρέχει η διάταξη αυτή, επιτρέποντας την επανένωση μελών της οικογένειας πέραν των μνημονευόμενων στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής, να εξαρτά την επανένωση αυτή από προϋποθέσεις διαφορετικές από εκείνες που προβλέπει η πρώτη διάταξη.
- 15 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, σε προγενέστερη απόφαση, το Κίγια (Ανώτατο Δικαστήριο, Ουγγαρία) έκρινε, χωρίς να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα, ότι στο ανωτέρω ερώτημα έπρεπε να δοθεί αρνητική απάντηση και ότι το άρθρο 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, του νόμου του 2007 δεν αντέβαινε επομένως στο προμνησθέν άρθρο 10, παράγραφος 2.
- 16 Εντούτοις, κατά το αιτούν δικαστήριο, μολονότι, σύμφωνα με το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέπουν την επανένωση μελών της οικογένειας που δεν μνημονεύονται στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής και, επομένως, να παρεκκλίνουν από τον ορισμό της έννοιας του «μέλους της οικογένειας» που περιέχεται στο άρθρο αυτό, αντιθέτως, δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από την προβλεπόμενη στο άρθρο 10, παράγραφος 2, προϋπόθεση, κατά την οποία τα εν λόγω μέλη δύνανται να τύχουν οικογενειακής επανένωσης μόνον εφόσον υπεύθυνος για τη συντήρησή τους είναι ο πρόσφυγας.
- 17 Δεύτερον, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα που παρητέθη στη σκέψη 14 της παρούσας αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται σχετικά με την ερμηνεία του όρου «συντηρούμενο» πρόσωπο, κατά την έννοια της οδηγίας 2003/86.
- 18 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, στην απόδοσή του στη γλώσσα διαδικασίας, το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής αναφέρεται στα μέλη της οικογένειας που συντηρούνται από τον πρόσφυγα («a menekült eltartottjai»), ενώ, στην απόδοσή του στην αγγλική γλώσσα, η

διάταξη αυτή αναφέρεται σε όσους βρίσκονται σε σχέση εξαρτήσεως με τον πρόσφυγα («dependent on the refugee»). Το αιτούν δικαστήριο εκφράζει αμφιβολίες ως προς το εάν οι ανωτέρω φράσεις είναι πλήρως ισοδύναμες.

- 19 Επιπροσθέτως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν η έννοια του «συντηρούμενου» προσώπου προϋποθέτει μια συνολική εκτίμηση των διαφόρων στοιχείων που χαρακτηρίζουν τη σχέση εξαρτήσεως ή εάν η έννοια αυτή μπορεί να περιορίζεται στην ύπαρξη ενός και μόνον από τα στοιχεία αυτά, όπως είναι η αδυναμία του οικείου μέλους της οικογένειας να καλύψει τις ανάγκες του λόγω της καταστάσεως της υγείας του, οπότε ένα κράτος μέλος θα μπορούσε, στηριζόμενο σε αυτό το στοιχείο και μόνον, να κρίνει ότι ένα μέλος της οικογένειας που δεν πληροί το στοιχείο αυτό δεν συντηρείται από τον αιτούντα την επανένωση, χωρίς να προβεί σε εξατομικευμένη εκτίμηση της καταστάσεως του μέλους αυτού. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά το Κúria (Ανώτατο Δικαστήριο), από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η έννοια αυτή προϋποθέτει εξάρτηση όχι μόνον υλική, αλλά επίσης φυσική και πνευματική, με αποτέλεσμα η σχέση συντηρούμενου προσώπου να μπορεί επομένως να χαρακτηρίζεται από μια περίπλοκη σχέση εξαρτήσεως, όπου η υλική επιβάρυνση αποτελεί απλώς και μόνον ένα στοιχείο.
- 20 Τρίτον, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα που παρητέθη στη σκέψη 14 της παρούσας αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να επιβάλουν οιαδήποτε προϋπόθεση, συμπεριλαμβανομένων των προβλεπόμενων στο άρθρο 4, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2003/86, και, εφόσον συντρέχει κάτι τέτοιο, διερωτάται ως προς το περιεχόμενο της προϋποθέσεως που προβλέπεται στην παράγραφο 3 του προμνησθέντος άρθρου 4, αναφορικά με το ότι τα οικεία μέλη της οικογένειας δεν μπορούν αντικειμενικά να καλύψουν τις ανάγκες τους λόγω της καταστάσεως της υγείας τους.
- 21 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Fónárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (δικαστήριο διοικητικών και εργατικών διαφορών Βουδαπέστης, Ουγγαρία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας [2003/86] του Συμβουλίου, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, την έννοια ότι, εάν κράτος μέλος επιτρέψει, βάσει του άρθρου αυτού, την είσοδο ενός μέλους της οικογένειας πλην των αναφερομένων στο άρθρο 4, μπορεί να εφαρμοσθεί ως προς το εν λόγω μέλος της οικογένειας μόνον η προβλεπόμενη στο άρθρο 10, παράγραφος 2, απαίτηση (ήτοι “για τη συντήρησή του υπεύθυνος είναι ο πρόσφυγας”);
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα: προϋποθέτει η κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας [2003/86] ιδιότητα του προσώπου, του οποίου την “ευθύνη συντήρησης” (“dependency”) έχει ο συντηρών, μια πραγματική κατάσταση, όπου πρέπει να συντρέχουν, σωρευτικά, οι επιμέρους πτυχές της εξαρτήσεως, ή αρκεί να συντρέχει οιαδήποτε εκ των πτυχών αυτών, ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε περιπτώσεως, ώστε να υφίσταται η ιδιότητα αυτή; Στο πλαίσιο αυτό, είναι σύμφωνη με την απαίτηση που προβλέπεται στο άρθρο 10, παράγραφος 2[, της οδηγίας αυτής] (ήτοι “για τη συντήρησή τους υπεύθυνος είναι ο πρόσφυγας”), εθνική διάταξη η οποία, αποκλείοντας την εξατομικευμένη εκτίμηση, λαμβάνει υπόψη ένα μόνο πραγματικό στοιχείο, τη χαρακτηριστική κατάσταση που συνδέεται με την εξάρτηση (“δεν μπορούν αντικειμενικά να καλύψουν τις ανάγκες τους λόγω της κατάστασης της υγείας τους”), ως προϋπόθεση για την πλήρωση της απαιτήσεως αυτής;
- 3) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, με αποτέλεσμα να μπορεί το κράτος μέλος να εφαρμόζει άλλες απαιτήσεις πέραν της προβλεπόμενης στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας [2003/86] (ήτοι “για τη συντήρησή του υπεύθυνος να είναι ο πρόσφυγας”), σημαίνει τούτο ότι το κράτος μέλος δύναται να επιβάλει, εφόσον το κρίνει σκόπιμο, οποιαδήποτε απαίτηση, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ορίζονται στο άρθρο 4, παράγραφοι 2 και 3, [της οδηγίας αυτής] σε σχέση με άλλα μέλη της οικογένειας, ή μπορεί να εφαρμόζει αποκλειστικά την απαίτηση του άρθρου 4, παράγραφος 3, της [εν λόγω οδηγίας]; Στην περίπτωση αυτή, ποια

πραγματική κατάσταση προϋποθέτει η απαίτηση “objectively unable to provide for their own needs on account of their state of health” (ήτοι “[να μην] μπορούν αντικειμενικά να καλύψουν τις ανάγκες τους λόγω της κατάστασης της υγείας τους”) του άρθρου 4, παράγραφος 3, της οδηγίας; Έχει την έννοια ότι το μέλος της οικογένειας δεν μπορεί να [καλύψει] “τις δικές του ανάγκες” ή την έννοια ότι “δεν είναι ικανό” να φροντίσει “τον εαυτό του”, ή πρέπει να ερμηνεύεται με άλλο τρόπο, ανάλογα με την περίπτωση;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

- 22 Η Ουγγρική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι απαράδεκτα λόγω του υποθετικού τους χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, τα ερωτήματα αυτά στηρίζονται στην εσφαλμένη παραδοχή ότι, με το άρθρο 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, του νόμου του 2007, η Ουγγαρία εφάρμοσε το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, ενώ το εν λόγω κράτος μέλος δεν κοινοποίησε τέτοια πληροφορία στην Επιτροπή βάσει του άρθρου 20 της οδηγίας αυτής.
- 23 Υπενθυμίζεται επ’ αυτού ότι ο εθνικός δικαστής, ο οποίος έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη για τη δικαστική απόφαση που πρόκειται να εκδοθεί, είναι αποκλειστικώς αρμόδιος να εκτιμήσει, με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης, τόσο το εάν η προδικαστική απόφαση είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του απόφασης όσο και το εάν τα ερωτήματα που υποβάλλει στο Δικαστήριο είναι λυσιτελή. Κατά συνέπεια, άπαξ και τα υποβαλλόμενα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο είναι, κατ’ αρχήν, υποχρεωμένο να αποφανθεί (απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2018, Wightman κ.λπ., C-621/18, EU:C:2018:999, σκέψη 26).
- 24 Επομένως, τα προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να απορρίψει αίτηση εθνικού δικαστηρίου για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεσή του τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που του είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα υποβαλλόμενα ερωτήματα (απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2018, Wightman κ.λπ., C-621/18, EU:C:2018:999, σκέψη 27).
- 25 Εν προκειμένω, υπογραμμίζεται ότι, κατά το αιτούν δικαστήριο, ο Ούγγρος νομοθέτης, θεσπίζοντας το άρθρο 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, του νόμου του 2007, είχε πράγματι τη βούληση να θέσει σε εφαρμογή το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, δεδομένου ότι η διάταξη αυτή της οδηγίας παρέχει στα κράτη μέλη μια ευχέρεια επιλογής η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του συστήματος που καθιερώνει η εν λόγω οδηγία (πρβλ., κατ’ αναλογία, απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ., C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψεις 65 έως 68).
- 26 Το Δικαστήριο οφείλει να λαμβάνει υπόψη, στο πλαίσιο της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ των δικαστηρίων της Ένωσης και των εθνικών δικαστηρίων, το πραγματικό και νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται τα προδικαστικά ερωτήματα όπως τα εξειδικεύει η απόφαση περί παραπομπής. Ως εκ τούτου, ανεξαρτήτως των επικρίσεων που διατυπώνει η Ουγγρική Κυβέρνηση όσον αφορά την εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου ερμηνεία του εθνικού δικαίου, η εξέταση της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να βασισθεί στην ερμηνεία του δικαίου αυτού από το εν λόγω δικαστήριο (πρβλ. απόφαση της 21ης Ιουνίου 2016, New Valmar, C-15/15, EU:C:2016:464, σκέψη 25).

- 27 Η περίπτωση ότι η Ουγγαρία δεν κοινοποίησε στην Επιτροπή, βάσει του άρθρου 20 της οδηγίας 2003/86, το προμνησθέν άρθρο 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, ως μέτρο μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, δεν είναι ικανή να μεταβάλει την ως άνω διαπίστωση. Πράγματι, δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι ένα εθνικό μέτρο θέτει σε εφαρμογή διάταξη οδηγίας απλώς και μόνον επειδή το μέτρο αυτό δεν έχει κοινοποιηθεί από το οικείο κράτος μέλος στην Επιτροπή.
- 28 Επομένως, η ένσταση απαραδέκτου πρέπει να απορριφθεί.
- 29 Επιπλέον, επισημαίνεται ότι, με το δεύτερο και το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει το άρθρο 4, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2003/86.
- 30 Οι διατάξεις αυτές αναφέρονται ωστόσο σε καταστάσεις διαφορετικές από την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, καθόσον αφορούν την οικογενειακή επανένωση άλλων μελών της οικογένειας του πρόσφυγα πέραν της αδελφής του.
- 31 Η περίπτωση και μόνον ότι, στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, ο Ούγγρος νομοθέτης χρησιμοποίησε όρους αντίστοιχους προς εκείνους του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας αυτής δεν αρκεί για να δικαιολογήσει αίτημα για ερμηνεία των διατάξεων αυτών. Πράγματι, το αιτούν δικαστήριο δεν ανέφερε στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ότι πρόθεση του Ούγγρου νομοθέτη κατά τη θέσπιση του άρθρου 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, του νόμου του 2007 ήταν να προβεί σε ευθεία και ανεπιφύλακτη παραπομπή στις διατάξεις αυτές (πρβλ. αποφάσεις της 18ης Οκτωβρίου 2012, Nolan, C-583/10, EU:C:2012:638, σκέψη 47, καθώς και της 7ης Νοεμβρίου 2018, C και A, C-257/17, EU:C:2018:876, σκέψη 33).
- 32 Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, παρέλκει η ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2003/86.

Επί της ουσίας

- 33 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί εάν το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 αντιτίθεται στο να παρέχει ένα κράτος μέλος δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης στην αδελφή ενός πρόσφυγα μόνον εφόσον αυτή αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες της λόγω της καταστάσεως της υγείας της.
- 34 Κατά το γράμμα του άρθρου 1 της οδηγίας 2003/86, ο σκοπός της έγκειται στο να καθορίσει τους όρους υπό τους οποίους μπορούν να ασκούν το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών.
- 35 Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής απαριθμεί τα μέλη της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας στα οποία τα κράτη μέλη οφείλουν ή μπορούν, αναλόγως της περιπτώσεως, να αναγνωρίζουν δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας.
- 36 Από την αιτιολογική σκέψη 8 της ίδιας οδηγίας προκύπτει, ωστόσο, ότι για τους πρόσφυγες προβλέπονται ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως, καθόσον η περίπτωση τους επιβάλλει ιδιαίτερη προσοχή εξαιτίας των λόγων οι οποίοι τους ανάγκασαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και οι οποίοι τους εμποδίζουν να διάγουν, στη χώρα αυτή, κανονικό οικογενειακό βίο (απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S, C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψη 32).
- 37 Μία από τις ευνοϊκότερες αυτές προϋποθέσεις ορίζεται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86.

- 38 Πράγματι, ενώ το άρθρο 10, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας καθιστά το άρθρο 4 αυτής εφαρμοστέο στους πρόσφυγες, με εξαίρεση την επιφύλαξη της παραγράφου 1, τρίτο εδάφιο, που δεν ισχύει για τα τέκνα προσφύγων, το άρθρο 10, παράγραφος 2, επιτρέπει, επιπλέον, στα κράτη μέλη να αναγνωρίζουν δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας, σε μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα πέραν των μνημονευόμενων στο προμνησθέν άρθρο 4.
- 39 Τούτου δοθέντος, πρέπει να υπογραμμισθεί, κατά πρώτο λόγο, ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, δεν έχει επιτακτικό χαρακτήρα. Η διάταξη αυτή αφήνει λοιπόν στη διακριτική ευχέρεια κάθε κράτους μέλους να αποφασίσει εάν θα προβεί στην επέκταση του προσωπικού πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 2003/86, την οποία επιτρέπει η τελευταία.
- 40 Επιπλέον, όπως επισήμανε κατ' ουσίαν ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 37 των προτάσεων του, το άρθρο 10, παράγραφος 2, παρέχει επίσης στα κράτη μέλη σημαντικό περιθώριο εκτιμήσεων προκειμένου να καθορίσουν σε ποια από τα μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα, πέραν των μνημονευόμενων στο άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας, προτίθενται να επιτρέψουν την επανένωση με τον πρόσφυγα που διαμένει στο έδαφός τους.
- 41 Κατά δεύτερο λόγο, υπογραμμίζεται ότι τη διακριτική ευχέρεια που διαθέτουν τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του άρθρου 10, παράγραφος 2, περιορίζει, ωστόσο, η προϋπόθεση από την οποία η διάταξη αυτή εξαρτά την εφαρμογή αυτή. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 10, παράγραφος 2, τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν την επανένωση με άλλα μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα, τα οποία δεν μνημονεύονται στο άρθρο 4 της οδηγίας 2003/86, εφόσον υπεύθυνος για τη συντήρησή τους είναι ο πρόσφυγας.
- 42 Επομένως, πρώτον, το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν μπορεί ένα κράτος μέλος να επιτρέψει την επανένωση με μη μνημονευόμενο στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής μέλος της οικογένειας του πρόσφυγα, εφόσον υπεύθυνος για τη συντήρησή του δεν είναι ο πρόσφυγας, ειδάλλως η προμνησθείσα προϋπόθεση θα καθίστατο άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας. Εθνική νομοθεσία μη συνάδουσα προς την ως άνω προϋπόθεση θα αντέβαινε στους σκοπούς της οδηγίας 2003/86, καθόσον θα καθιστούσε δυνατή την αναγνώριση του καθεστώτος που καθιερώνει η οδηγία αυτή σε πρόσωπα τα οποία δεν πληρούν τις προϋποθέσεις χορηγήσεώς του (βλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 2018, Diallo, C-246/17, EU:C:2018:499, σκέψη 55, και της 23ης Μαΐου 2019, Bilali, C-720/17, EU:C:2019:448, σκέψη 44).
- 43 Ωστόσο, η ανωτέρω διαπίστωση δεν θίγει τη δυνατότητα των κρατών κράτη μελών, την οποία τους παρέχει το άρθρο 3, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας, να αναγνωρίζουν, βάσει του εθνικού τους δικαίου και μόνον, δικαίωμα εισόδου και διαμονής υπό ευνοϊκότερες προϋποθέσεις.
- 44 Δεύτερον, όσον αφορά την έννοια της προϋποθέσεως να είναι ο πρόσφυγας «υπεύθυνος για τη συντήρηση», υπενθυμίζεται ότι, όπως προκύπτει από τις επιταγές τόσο της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όσο και της αρχής της ισότητας, το γράμμα διατάξεως του δικαίου της Ένωσης η οποία δεν περιέχει ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου της πρέπει κανονικά να ερμηνεύεται, σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο (απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, Spiegel Online, C-516/17, EU:C:2019:625, σκέψη 62 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 45 Δεδομένου ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 δεν περιέχει καμία παραπομπή στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών όσον αφορά την εν λόγω προϋπόθεση, αυτή πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο.
- 46 Επισημαίνεται, συναφώς, ότι το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει την προϋπόθεση κατά την οποία το μέλος της οικογένειας πρέπει να συντηρείται από τον αιτούντα την επανένωση στο πλαίσιο της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να

διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77).

- 47 Κατά τη νομολογία αυτή, η ιδιότητα του μέλους της οικογένειας το οποίο «συντηρείται» από πολίτη της Ένωσης, φορέα του δικαιώματος διαμονής, προϋποθέτει ότι αποδεικνύεται κατάσταση πραγματικής εξαρτήσεως. Η εξάρτηση αυτή απορρέει από μια πραγματική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από το ότι η υλική στήριξη του μέλους της οικογένειας εξασφαλίζεται από τον φορέα του δικαιώματος διαμονής (αποφάσεις της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen, C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 43, της 8ης Νοεμβρίου 2012, Iida, C-40/11, EU:C:2012:691, σκέψη 55, της 16ης Ιανουαρίου 2014, Reyes, C-423/12, EU:C:2014:16, σκέψεις 20 και 21, καθώς και της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 50).
- 48 Προκειμένου να καθορίσει εάν υπάρχει τέτοια εξάρτηση, το κράτος μέλος υποδοχής οφείλει να εκτιμήσει εάν, λαμβανομένης υπόψη της οικονομικής και κοινωνικής του καταστάσεως, το μέλος της οικογένειας δεν είναι σε θέση να καλύψει τις στοιχειώδεις ανάγκες του. Η ανάγκη υλικής στήριξης πρέπει να υφίσταται στο κράτος καταγωγής ή προελεύσεως του μέλους της οικογένειας κατά τον χρόνο που ζητεί να του επιτραπεί να εγκατασταθεί με τον πολίτη της Ένωσης (πρβλ. αποφάσεις της 9ης Ιανουαρίου 2007, Jia, C-1/05, EU:C:2007:1, σκέψη 37, καθώς και της 16ης Ιανουαρίου 2014, Reyes, C-423/12, EU:C:2014:16, σκέψεις 22 και 30).
- 49 Η ως άνω λόγω νομολογία πρέπει να ληφθεί υπόψη προκειμένου να ερμηνευθεί ο όρος «συντηρούμενο» μέλος της οικογένειας, κατά την έννοια της οδηγίας 2003/86. Πράγματι, οι οδηγίες 2004/38 και 2003/86 επιδιώκουν παρόμοιους σκοπούς καθόσον αποσκοπούν να διασφαλίσουν ή να προωθήσουν, εντός του κράτους μέλους υποδοχής, την οικογενειακή επανένωση των υπηκόων άλλων κρατών μελών ή τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο κράτος αυτό.
- 50 Εντούτοις, πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι, όπως υπενθυμίζει η αιτιολογική σκέψη 8 της οδηγίας 2003/86 και όπως προκύπτει από τη σκέψη 35 της παρούσας αποφάσεως, η κατάσταση των προσφύγων επιβάλλει ιδιαίτερη προσοχή, δεδομένου ότι αυτοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και δεν μπορούν να διάγουν εκεί έναν κανονικό οικογενειακό βίο, υποχρεώθηκαν ενδεχομένως να αποχωριστούν την οικογένειά τους για μεγάλο διάστημα πριν τους χορηγηθεί το καθεστώς του πρόσφυγα, είναι δε συχνά αδύνατο ή επικίνδυνο για τους πρόσφυγες ή τα μέλη της οικογένειάς τους να προσκομίσουν επίσημα έγγραφα ή να έλθουν σε επαφή με τις αρχές της χώρας καταγωγής τους (πρβλ. αποφάσεις της 7ης Νοεμβρίου 2018, K και B, C-380/17, EU:C:2018:877, σκέψη 53, καθώς και της 13ης Μαρτίου 2019, E., C-635/17, EU:C:2019:192, σκέψη 66).
- 51 Συναφώς, η απαίτηση να εξασφαλίζει πράγματι ο πρόσφυγας, κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως επανένωσης, την υλική στήριξη του μέλους της οικογένειάς του στο κράτος καταγωγής ή στη χώρα προελεύσεως του τελευταίου θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια τον αποκλεισμό από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 των μελών της οικογένειας του πρόσφυγα που πραγματικά εξαρτώνται από αυτόν, για τον λόγο και μόνον ότι ο πρόσφυγας δεν είναι ή δεν είναι πλέον σε θέση να τους παράσχει την υλική στήριξη που τους είναι αναγκαία για την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών τους στο κράτος καταγωγής τους ή στη χώρα προελεύσεώς τους. Δεν μπορεί όμως να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο ο πρόσφυγας να μην είναι ή να μην είναι πλέον σε θέση να εξασφαλίσει τη στήριξη αυτή λόγω στοιχείων ανεξαρτήτων της βουλήσεώς του, όπως η υλική αδυναμία διοχετεύσεως των αναγκαίων κεφαλαίων ή ο φόβος να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια των μελών της οικογένειάς του ερχόμενος σε επαφή με αυτά.
- 52 Ως εκ τούτου, το μέλος της οικογένειας πρόσφυγα πρέπει να θεωρηθεί ότι συντηρείται από αυτόν, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, όταν πράγματι εξαρτάται από τον πρόσφυγα υπό την έννοια ότι, αφενός, λαμβανομένης υπόψη της οικονομικής και κοινωνικής καταστάσεώς του, δεν είναι σε θέση να καλύψει τις στοιχειώδεις ανάγκες του στο κράτος καταγωγής ή προελεύσεώς του, κατά την ημερομηνία που ζητεί να εγκατασταθεί με τον πρόσφυγα και, αφετέρου, ότι

αποδεικνύεται ότι η υλική στήριξη του εξασφαλίζεται πράγματι από τον πρόσφυγα ή ότι, λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων περιστάσεων, όπως του βαθμού συγγένειας του οικείου μέλους της οικογένειας με τον πρόσφυγα, της φύσεως και της σταθερότητας των λοιπών οικογενειακών δεσμών του, καθώς και της ηλικίας και της οικονομικής καταστάσεως των γονέων του, ο πρόσφυγας είναι το πλέον κατάλληλο μέλος της οικογένειας για να εξασφαλίσει την απαιτούμενη υλική στήριξη.

- 53 Η ως άνω ερμηνεία ενισχύεται από το άρθρο 17 της οδηγίας 2003/86, που επιβάλλει εξατομικευμένη εξέταση της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως, στο πλαίσιο της οποίας, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 8 της οδηγίας αυτής, πρέπει, ιδίως, να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες που συναρτώνται με την ιδιότητα του συντηρούντος ως πρόσφυγα (πρβλ., απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2018, Κ και Β, C-380/17, EU:C:2018:877, σκέψη 53).
- 54 Τρίτον, εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι, μολονότι, όπως υπογραμμίζει το αιτούν δικαστήριο, σε ορισμένες γλωσσικές αποδόσεις το προμνησθέν άρθρο 10, παράγραφος 2, αφορά την κατάσταση εξαρτήσεως του μέλους της οικογένειας σε σχέση με τον πρόσφυγα, ενώ, σε άλλες αποδόσεις, η διάταξη αυτή σχετίζεται με την ιδιότητα του μέλους της οικογένειας για τη συντήρηση του οποίου υπεύθυνος είναι ο εν λόγω πρόσφυγας, η διαφορά αυτή δεν ασκεί επιρροή στην ερμηνεία της προϋποθέσεως που προβλέπει το άρθρο 10, παράγραφος 2.
- 55 Επισημαίνεται, κατά τρίτο λόγο, ότι, κατά την άσκηση της δυνατότητας που τους παρέχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν πρόσθετες απαιτήσεις σχετικές με τη φύση της σχέσεως εξαρτήσεως που επιβάλλει η διάταξη αυτή, μεταξύ άλλων, εξαρτώντας την αναγνώριση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία 2003/86 από την προϋπόθεση τα οικεία μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα να συντηρούνται από αυτόν εξαιτίας ορισμένων λόγων.
- 56 Πράγματι, η σχετική με την ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ του πρόσφυγα και του μέλους της οικογένειάς του προϋπόθεση πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποσκοπεί να αποκλείσει από το ευεργέτημα της δυνατότητας που αναγνωρίζει το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 τα μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα, πέραν των μνημονευόμενων στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής, τα οποία δεν συντηρούνται από τον τελευταίο, χωρίς ωστόσο να επιβάλλει στο κράτος μέλος που αποφασίζει να κάνει χρήση της δυνατότητας αυτής την υποχρέωση να αναγνωρίσει αυτομάτως δικαίωμα επανενώσεως σε όλα ή σε μερικά από τα μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα, πέραν των μνημονευόμενων στο άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας, αφής στιγμής αυτά συντηρούνται από τον πρόσφυγα.
- 57 Συναφώς, υπογραμμίζεται, αφενός, ότι οι διαφορές που ενδέχεται να προκύψουν από το γεγονός ότι κάθε κράτος μέλος δύναται επομένως να καθορίσει ελεύθερα τη φύση της σχέσεως εξαρτήσεως που καθιστά δυνατή, κατά την εθνική του νομοθεσία, την αναγνώριση υπέρ των μελών της οικογένειας του πρόσφυγα, πέραν των μνημονευόμενων στο άρθρο 4 της οδηγίας 2003/86, δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως, κατά την έννοια της οδηγίας 2003/86, είναι απολύτως συμβατές με τη φύση και τον σκοπό του άρθρου 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας. Πράγματι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 38 έως 40 της παρούσας αποφάσεως, το προμνησθέν άρθρο 10, παράγραφος 2, προβλέφθηκε από τον νομοθέτη της Ένωσης ως διάταξη μη επιτακτικού χαρακτήρα η εφαρμογή της οποίας παρέχει περιθώριο εκτιμήσεως στα κράτη μέλη, οπότε τυχόν διαφορές στις εθνικές νομοθεσίες που θέτουν σε εφαρμογή τη δυνατότητα αυτή οφείλονται λογικά στην επιλογή του εν λόγω νομοθέτη (πρβλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, Α και S, C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψη 47).
- 58 Αφετέρου, η ευχέρεια που παρέχεται στα κράτη μέλη να θέτουν πρόσθετες απαιτήσεις δεν θίγει, αυτή καθεαυτήν, τους σκοπούς που εν γένει επιδιώκει η οδηγία 2003/86, όπως αυτοί ορίζονται στις αιτιολογικές σκέψεις 4 και 8, οι οποίοι έγκεινται στο να διευκολυνθεί η ενσωμάτωση των οικείων υπηκόων τρίτων χωρών διά της παροχής σε αυτούς της δυνατότητας να διάγουν κανονικό οικογενειακό βίο και στο να προβλεφθούν πιο ευνοϊκές προϋποθέσεις για την άσκηση, από τους

πρόσφυγες, του δικαιώματός τους οικογενειακής επανένωσης, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης καταστάσεώς τους. Πράγματι, όπως επισημάνθηκε στις σκέψεις 36 και 37 της παρούσας αποφάσεως, κάνοντας χρήση της δυνατότητας που του παρέχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας και επιτρέποντας την επανένωση μελών της οικογένειας του πρόσφυγα, πέραν των μνημονευόμενων στο άρθρο 4 της ίδιας οδηγίας, το οικείο κράτος μέλος προωθεί την επίτευξη των ως άνω σκοπών, ακόμη και όταν εξαρτά την επανένωση από προϋποθέσεις αυστηρότερες από τις προβλεπόμενες στο προμνησθέν άρθρο 10, παράγραφος 2.

- 59 Αντιθέτως, το να απαγορεύεται σε κράτος μέλος να προβλέπει τέτοιες πρόσθετες απαιτήσεις θα αντέβαινε προς την ίδια τη λογική του προμνησθέντος άρθρου 10, παράγραφος 2, το οποίο, όπως διαπιστώθηκε στις σκέψεις 38 και 39 της παρούσας αποφάσεως, παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα τόσο να αποφασίζουν να μην αναγνωρίζουν δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης σε κανένα από τα μνημονευόμενα στη διάταξη αυτή μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα όσο και να καθορίζουν ελεύθερα σε ποια από τα μέλη αυτά μπορεί να αναγνωρισθεί τέτοιο δικαίωμα.
- 60 Εξάλλου, τέτοια απαγόρευση θα μπορούσε να υπονομεύσει τους υπομνησθέντες στη σκέψη 58 της παρούσας αποφάσεως σκοπούς, παρακινώντας τα κράτη μέλη να μην κάνουν χρήση της δυνατότητας που προβλέπει το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86.
- 61 Τούτου δοθέντος, πρέπει ακόμη να υπογραμμισθεί, κατά τέταρτο λόγο, ότι, κάνοντας χρήση της δυνατότητας που τους παρέχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης.
- 62 Ως εκ τούτου, το περιθώριο εκτιμήσεως που αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη δυνάμει του προμνησθέντος άρθρου 10, παράγραφος 2, δεν μπορεί, κατ' αρχάς, να χρησιμοποιείται από αυτά κατά τρόπο που θίγει τον σκοπό της οδηγίας 2003/86 και την πρακτική της αποτελεσματικότητας (πρβλ. απόφαση της 13ης Μαρτίου 2019, E., C-635/17, EU:C:2019:192, σκέψη 53).
- 63 Συναφώς, όπως διαπιστώθηκε στις σκέψεις 36, 50 και 53 της παρούσας αποφάσεως, αφενός, η κατάσταση των προσφύγων επιβάλλει ιδιαίτερη προσοχή κατά την εφαρμογή της οδηγίας 2003/86 και, αφετέρου, το άρθρο 17 της εν λόγω οδηγίας επιβάλλει εξατομικευμένη εξέταση των αιτήσεων οικογενειακής επανένωσης.
- 64 Περαιτέρω, όπως επιβεβαιώνεται κατά τα λοιπά από την αιτιολογική σκέψη 2, η οδηγία 2003/86 σέβεται τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).
- 65 Ασφαλώς, οι διατάξεις του Χάρτη δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι στερούν από τα κράτη μέλη το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν όταν αποφασίζουν να εφαρμόσουν το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 και εξετάζουν τις βάσει της διατάξεως αυτής υποβληθείσες αιτήσεις οικογενειακής επανένωσης. Εντούτοις, οι διατάξεις της οδηγίας αυτής πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται, κατά την εξέταση αυτή, υπό το πρίσμα ιδίως του άρθρου 7 του Χάρτη, όπου κατοχυρώνεται, μεταξύ άλλων δικαιωμάτων, εκείνο στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής (πρβλ. απόφαση της 21ης Απριλίου 2016, Khachab, C-558/14, EU:C:2016:285, σκέψη 28).
- 66 Τέλος, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, η οποία συγκαταλέγεται μεταξύ των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης, τα μέσα που επιστρατεύονται με την εθνική ρύθμιση που θέτει σε εφαρμογή το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 πρέπει να είναι κατάλληλα για την επίτευξη των επιδιωκόμενων με τη ρύθμιση αυτή σκοπών και να μη βαίνουν πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη τους μέτρου (απόφαση της 21ης Απριλίου 2016, Khachab, C-558/14, EU:C:2016:285, σκέψη 42).

- 67 Κατά συνέπεια, η εθνική ρύθμιση που θέτει σε εφαρμογή την προβλεπόμενη στο προμνησθέν άρθρο 10, παράγραφος 2, δυνατότητα πρέπει να σέβεται τόσο τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη όσο και την αρχή της αναλογικότητας και να μην εμποδίζει την εξατομικευμένη εξέταση της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως, η δε εξέταση αυτή πρέπει, επιπλέον, να διενεργείται με γνώμονα την ιδιαίτερη κατάσταση των προσφύγων.
- 68 Υπό το πρίσμα όλων των προεκτεθεισών σκέψεων πρέπει να εξετασθεί, κατά τελευταίο λόγο, εάν το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 αντιτίθεται στο να αναγνωρίζει το κράτος μέλος δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως υπέρ της αδελφής του πρόσφυγα μόνον εφόσον αυτή αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες της λόγω της καταστάσεως της υγείας της.
- 69 Επ' αυτού, επισημαίνεται, πρώτον, ότι η αδελφή ενός πρόσφυγα δεν συγκαταλέγεται μεταξύ των μελών της οικογένειας του αιτούντος την επανένωση που μνημονεύονται στο άρθρο 4 της οδηγίας 2003/86. Ως εκ τούτου, ένα κράτος μέλος δύναται να αναγνωρίσει δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως σε αυτό το μέλος της οικογένειας του πρόσφυγα, σύμφωνα με το άρθρο 10, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας.
- 70 Δεύτερον, όπως προκύπτει από τα όσα εξετέθησαν στις σκέψεις 54 έως 59 της παρούσας αποφάσεως, το προμνησθέν άρθρο 10, παράγραφος 2, δεν αντιτίθεται, κατ' αρχήν, στην επιβολή από τα κράτη μέλη πρόσθετης προϋποθέσεως, βάσει της οποίας η σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του πρόσφυγα και του μέλους της οικογένειάς του οφείλεται στην κατάσταση της υγείας του τελευταίου.
- 71 Εξάλλου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, στο πλαίσιο ειδικότερης εναρμονίσεως, ο νομοθέτης της Ένωσης παρέσχε ειδικώς στα κράτη μέλη, με το άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', και παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/86, τη δυνατότητα να εξαρτούν το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως ορισμένων μελών της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας από παρόμοια προϋπόθεση.
- 72 Τούτου δοθέντος, από τη σκέψη 42 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει επίσης ότι, προκειμένου να διασφαλισθεί η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να αναγνωρίσει στην αδελφή ενός πρόσφυγα δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86, εάν αυτή δεν συντηρείται από τον πρόσφυγα, πράγμα που προϋποθέτει, όπως διαπιστώθηκε στη σκέψη 52 της παρούσας αποφάσεως, όχι μόνον να μην είναι η αδελφή του πρόσφυγα σε θέση να καλύψει τις ουσιώδεις ανάγκες της, αλλά και να αποδεικνύεται ότι η υλική της στήριξη εξασφαλίζεται πράγματι από τον πρόσφυγα ή να είναι ο πρόσφυγας, λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων περιστάσεων, το μέλος εκείνο της οικογένειας που μπορεί καλύτερα να εξασφαλίσει την απαιτούμενη υλική στήριξη.
- 73 Επιπροσθέτως, από τις σκέψεις 53 και 63 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει επίσης ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν να εξετάζουν εξατομικευμένα εάν τηρείται η προϋπόθεση κατά την οποία η αδελφή του πρόσφυγα πρέπει να συντηρείται από τον τελευταίο λόγω της καταστάσεως της υγείας της.
- 74 Εκ των ανωτέρω προκύπτει, ειδικότερα, ότι, η σχετική αίτηση δεν μπορεί να απορριφθεί για τον λόγο και μόνον ότι η πάθηση από την οποία πάσχει η αδελφή του πρόσφυγα θεωρείται, αυτομάτως, ότι δεν δημιουργεί τέτοια σχέση εξαρτήσεως.
- 75 Συγκεκριμένα, κατά την εξατομικευμένη εξέταση της αιτήσεως πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, κατά τρόπο ισόρροπο και εύλογο, όλα τα κρίσιμα στοιχεία της προσωπικής καταστάσεως της αδελφής του πρόσφυγα, όπως η ηλικία της, το μορφωτικό της επίπεδο, η επαγγελματική και οικονομική της κατάσταση, καθώς και η κατάσταση της υγείας της. Οι εθνικές αρχές θα πρέπει, επιπλέον, να λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι η έκταση των αναγκών ενδέχεται να διαφέρει κατά πολύ από άτομο σε άτομο (πρβλ. απόφαση της 4ης Μαρτίου 2010, Chakroun, C-578/08, EU:C:2010:117, σκέψη 48), καθώς και την ιδιαίτερη κατάσταση των προσφύγων, ιδίως τις ειδικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σε σχέση με τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων στη χώρα καταγωγής τους.

- 76 Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να ερμηνεύσει, στο μέτρο του δυνατού, το εθνικό του δίκαιο και, ειδικότερα, το άρθρο 19, παράγραφος 4, στοιχείο b, του νόμου του 2007, σύμφωνα προς τις ως άνω απαιτήσεις.
- 77 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 δεν αντιτίθεται στο να παρέχει ένα κράτος μέλος δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης στην αδελφή ενός πρόσφυγα μόνον εφόσον αυτή, εξαιτίας της καταστάσεως της υγείας της, αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες της, υπό την προϋπόθεση:
- αφενός, ότι η εν λόγω αδυναμία αξιολογείται με γνώμονα την ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία τελούν οι πρόσφυγες και κατόπιν εξατομικευμένης εξετάσεως στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία, και
 - αφετέρου, ότι μπορεί να αποδειχθεί, με γνώμονα επίσης την ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία τελούν οι πρόσφυγες και κατόπιν εξατομικευμένης εξετάσεως στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία, ότι η υλική στήριξη του συγκεκριμένου προσώπου εξασφαλίζεται πράγματι από τον πρόσφυγα ή ότι ο πρόσφυγας είναι το μέλος εκείνο της οικογένειας που μπορεί καλύτερα να εξασφαλίσει την απαιτούμενη υλική στήριξη.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 78 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπíπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, δεν αντιτίθεται στο να παρέχει ένα κράτος μέλος δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης στην αδελφή ενός πρόσφυγα μόνον εφόσον αυτή, εξαιτίας της καταστάσεως της υγείας της, αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες της, υπό την προϋπόθεση:

- αφενός, ότι η εν λόγω αδυναμία αξιολογείται με γνώμονα την ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία τελούν οι πρόσφυγες και κατόπιν εξατομικευμένης εξετάσεως στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία, και
- αφετέρου, ότι μπορεί να αποδειχθεί, με γνώμονα επίσης την ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία τελούν οι πρόσφυγες και κατόπιν εξατομικευμένης εξετάσεως στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία, ότι η υλική στήριξη του συγκεκριμένου προσώπου εξασφαλίζεται πράγματι από τον πρόσφυγα ή ότι ο πρόσφυγας είναι το μέλος εκείνο της οικογένειας που μπορεί καλύτερα να εξασφαλίσει την απαιτούμενη υλική στήριξη.

(υπογραφές)